وه هاتووه كه گیایەكە خۆی لە درەخت دەئالێنێ و ئاوەكەی هەڵدەمژێ و زەردی هەڵدەگەڕێنێ و دەبێتە هۆی وەرینی گەڵاكانی و لە كۆتاییشدا وشكی دەكات[١٥]. بەم قیاسەش، كاتێ عەشق بە كەماڵی خۆی گەیشت، هێزەكانی عاشق تێكدەشكێنێ و هەستەكانی لەكار دەخات و نەفسی بۆ خواردن دەمرێنێ (..) و جگە لە قسەكردنیش لەسەر یار بەهەموو شتێكی دی مەلوول دەبێ، نەخۆشدەكەوێ و دەبێتە دێوانە و هیلاك دەبێ[١٦].

لەم تێڕوانینەدا ***عەشق*** هەم وەكو ئاستێكی بەرزتری خۆشەویستی وێنا دەكرێ و هەم وەكو پەیوەندیی نێوان مرۆڤ و خوای خۆی تەماشای دەكرێ و ئیلاهیاتی هیندی، مەسیحی و، سۆفیزم و عیرفانی ئیسلامییش بەرجەستەكەری ئەم ڕوانگەیەن. لە هەردوو ئەم ڕیبازەشدا عەشق ڕەهەندێكی میتافیزیكیانە وەردەگرێت و چیدی ناكرێت وەك دیاردەیەكی كۆمەڵایەتی، یاخود وەك پەیوەندییەكی سۆزداریانەی نێوان مرۆڤەكان تەماشای بكرێت.

ـ كلوس عداس، **ابن عربی: سفر بی بازگشت**، ت: فریدالدین رادمهر، انتشارات نیلوفر، تهران ١٣٨٢.

ـ محمد حسن شاهكولی، خرد عشق در تاریخ ایران، نشر نشانه، تهران ١٣٧٥.

١٥ دكتر مهشید مشیری، **نخستین فرهنگ زبان فارسی**، سروش، تهران ١٣٧٨، ل: ٧١٧–٧١٨

١٦ دكتر مشهید مشیری، **عشق و عرفان: فرهنگ قیاسی**، نشر البرز، تهران ١٣٧٦، ص: ٢٢.

ئێمە نامانەوێت بچینە ناو ئەم باسە دوور و درێژەوە و تەنیا دەمانەوێت لە پەراوێزی ئەو جیاكارەیەدا كە بۆ جیاوازیی نێوان حەزلێكردن و خۆشەویستی لەبەرچاومان گرتووە، باس لە جیاوازیی نێوان عەشق و دوو چەمكەكەی پێشووتریش بكەین و لەبەر پێویستیی باسەكەمان هەوڵبدەین مانای جیاواز بۆ هەریەكێ لەو چەمكانە لەپێشچاو بگرین، بەبێ ئەوەی بمانەوێ ئەو مانا و تێگەیشتنەی لێرەدا دەخرێتە ڕوو، بەسەر خوێنەردا بسەپێنین.

بۆ زیاتر ڕوونكردنەوەی مەبەستەكەشم، ئەم نەخشەیە دەخەمە پێشچاو و پاشانیش هەوڵدەدەم وردتر ڕوونیبكەمەوە:

بنەمای پەیوەندی	لە نێوان	پرۆسەیەکی	جۆری پەیوەندی	لەسەر پرەنسیپی	ئامانجەکەی	بەرهەمهێنی
٣) عەشق	تاکەکەس و یەزدان	زەینی، دەروونی و مەعنەوی	پەیوەندیی تاک بە هێزێکی دەرەمرۆییەوە	باوەڕدارانە	چەپاندن و پاسیڤیتی	ئەویتری یەزدانی
٢)خۆشەویستی	دوو کەسی	دەروونی، جەستەیی، عەقڵی و ئۆرگانی	پەیوەندیی تاک بە ئەویترەوە	پەیوەندارانە (نێوان مرۆیی)، سۆشیال	ئێرۆتیک و سۆزگۆڕینەوە	ئەویتری واقعی
١)حەزلێکردن	تاکەکەسی	دەروونی، جەستەیی و ئۆرگانی	پەیوەندیی تاک بە خۆیەوە	نەرگسیەت	سێکس و جووتبوونی جەستەیی	ئەویتری وێناکراو

حەزلێکردن بەو پێیەی پرۆسەیەکی تاك جەمسەرییە و کانگای سەرهەڵدانەکەی تاکە مرۆڤ خۆیەتی، ئەوە دەکرێ بە پەیوەندیی تاکەکەس دابنرێت لەگەڵ خۆیدا. تاکەکەس کاتێ حەز لە کەسێکیتر دەکات و ئەو کەسە هێشتا نەبۆتە بەشێك لەو پرۆسەیە، ئەوە ئەم حەزلێکردنە هیچ نییە جگە لە پەیوەندیی تاك بە خۆیەوە. بەم مانایەش حەزلێکردن پەیوەندییەکە تیایدا تاکەکەس لە ئەنجامی خرۆشان و کەفوکوڵە دەروونی، جەستەیی و ئۆرگانییەکانی خۆیەوە، پەیوەندیی بە خۆیەوە دەکاتەوە. ئەم پەیوەندییە بەر لەوەی پەیوەندیی بێت لەگەڵ ئەویتردا، پەیوەندییەکی نەرگزیانەی تاکە لەگەڵ خۆیدا. دڵنیابوونەوەیەکە لە ئاست حەز و مەیلەکانی خودی خۆماندا کە لە پرۆسەیەکی وەهمیدا دەمانەوێت جەستەی ئەویتر، یان بەشێ لە جەستەی ئەویتر وەك بابەتێ بۆ سیکس لە خەیاڵی خۆماندا ئامادە بکەینەوە. بەم پێیەش لە حەزلێکردندا پێویستیمان بە ئەویتری فەنتازیکراو، یان خەیاڵی هەیە. بۆی هەیە لەم بارودۆخەشدا سێ ڕووداو ڕوو بدەن: یا ئەوەتا حەزلێکردنەکە دەبێتە پەیژەیەك بەرەو خۆشەویستی دەمانبات و بەئەویتری واقیعی دەگەین، یان ئەوەتا بەهۆی درێژەدان بە دووبارەکردنەوەی خەیاڵکردنەوەکە، هەرگیز نەتوانین بڕیاری گەیشتن بە ئەویتری واقیعی بدەین، تەنانەت ئەگەر زەمینەی ئەو پێکگەیشتنەش لەبار بوو. یاخود بۆی هەیە لە ئەنجامی حەزلێکردنێکی بەردەوامی کەسی یەکەمەوە بۆ کەسی دووەم و نەگەیشتن و قەبووڵنەکردنی ئەمە لەلایەن کەسی دووەمەوە، کەسی یەکەم ئایدیاڵیزەی کەسی دووەم بکات و وێنەیەکی یەزدانی پێببەخشێ. بەمەش حەزلێکردنەکە تۆوی عەشقێکی عارفانە لە زەینی کەسی یەکەمدا بچێنێ.

سەبارەت بە خۆشەویستیش لەم هێڵکارییەدا، دەتوانین بڵێین: خۆشەویستی پەیوەندیی تاکەکەسێکە بە کەسێکی ترەوە و وا دەخوازێ لەو پەیوەندیەدا لایەنی بەرامبەر، نەك هەر لە فەنتازیا و دوور لەکەسی یەکەم ئامادەیی هەبێت، بەڵکو پێویستە ئامادەیی کردەیی هەبێت لەو پەیوەندییەدا و پەیوەندیەکە لە پەیوەندییەکی تاکجەمسەرییەوە بکاتە پەیوەندییەکی جوت جەمسیاریانەی واقیعی. ئەمەش ئەو پەیوەندیەیە کە ئیرۆتیك[١٧] بەرهەم دەهێنێ و دوو کەسەکە مرۆڤایەتی یەکتر وەکئەوەی کە هەن قەبووڵدەکەن و لە چوارچێوەی ژیانی کۆمەڵایەتییاندا ڕێز لە جیاوازیی یەکتر دەگرن. چونکە ئامانجی ئەوان هەرتەنیا گەیشتن نییە بە جەستەی یەکتر، بەڵکو ئامانجی سەرەکییان بریتیە لە گەیشتنەوە *بە خۆیان لەڕێگەی ئەویترەوە*. بەم پێیەش خۆشەویستی گەرانتێکە بۆ دروستبوونی خودێتی مرۆڤ، ئەمەش لەبەر ئەوەی "*خودێتی بڕواپێکراو و جێی متمانەی هەر تاکێك، لە یەکبوون و ئاوێزانبوونی ئەوەوە دێت لەگەڵ مرۆڤێکی دی لە ڕەگەزەکەی تر*"[١٨] و ئەمەش تەنیا لە کەشێکی کۆمەڵایەتیانەدا (سۆشیال) مەیسەر دەبێت.

هەرچی سەبارەت بە چەمکی عەشقە، ئەوە دەکرێ عەشق، وەك گوتمان بە پەیوەندی مرۆڤ بە بووێکی نا مرۆڤانەوە تێبگەین کە دەشێت یەزدان بێت وەکئەوەی لە تەسەووفی ئیسلامیدا هەیە و بەو پێیەش سۆفی کەسێکە جگە لە یەزدان عاشقی کەسیتر نابێت. هەروەها دەشێت ئەو

---

١٧ بڕوانە ئەو گفتوگۆیەی لە کۆتایی ئەم کتێبەدا بڵاوکراوەتەوە.

[١٨] خوزە اورتگای گاست: **دربارەء عشق**. ت. د. سید م. پریا. جوانە رشد، تهران، ١٣٨٠ . ل: ٤٧.

عەشقە عەشق بێت بۆ ڕەمز و پانتاییێکی پیرۆز کە دەلالەت لە یەزدان بکا، وەکئەوەی لە بیروڕای ئانیمیستێکدا بەدیار دەکەوێت. ئانیمیست ئەو مرۆڤەیە کە بڕوای وایە یەزدان لە هەموو شوێن و شتێکدا ئامادەیی هەیە و بەم پێیەش ئەو دەتوانێت خۆشەویستی خۆی بۆ چڵێ گیا، بۆ دڵۆپەئاوێك وەك ڕەمزی یەزدان دەربڕێ و بەو جۆرە[١٩]. پەیوەندیی مرۆڤ بە یەزدانەوە پەیوەندییەکە لەسەر بنەمای باوەڕدارییەوە دادەمەزرێ و مرۆڤ دەخاتە ناو جیهانی میتافیزیکیەتەوە کە چەپاندن یەکێك دەبێ لە جۆرەکانی بەرجەستە بوونی.

لەم باسەدا من زیاتر سوود لە بەکارهێنانی چەمکی خۆشەویستی وەردەگرم بۆ بەرجەستەکردنی پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتیانەی نێوان دوو مرۆڤ، کە تیایدا ژیانکردن لەسەر بنەمای سۆزگۆڕینەوە و هەستەوەری ڕەوتی خۆی وەردەگرێت. ئەم خۆشەویستیە وزە و هاندەرێکی نەگۆڕی هەیە و لەناو ناچێت، بەڵام شێواز و دەرکەوتەی جیاوازی هەیە و لەهەر سەردەمێکی ژیانی کۆمەڵایەتیانەدا، بەپێی گۆڕانی کولتوور و داب و نەریتی کۆمەڵایەتی و ڕاددەی دەستێوەردانی هێز و دامەزراوە کۆمەڵایەتی‌یەکان، سیمای تایبەت بەخۆی وەردەگرێت و بە شێوازی جیاواز بەرجەستە دەبێت. بۆیە کاتێك من بەشێوەیەکی مەجازیانە باس لە (*ئاوابوونی خۆشەویستی*) دەکەم، باس لە کۆتاییهاتنی وزەیەکی سۆزگەرایانە لەلای مرۆڤەکان ناکەم، بەڵکو باس لە بەسەرچوونی مۆدێلێکی سۆزگۆڕینەوە دەکەم کە جیاوازە لە مۆدێلی پێشخۆی. ئیستیعارەی (ئاوابوون) لەم بەکارهێنانەیدا دەربڕی ئەو گۆڕانکارییە کە

---

[١٩] میشیل مالرب (مالهرب): **انسان و ادیان** (نقش دین در زندگی فردی و اجتماعی). ت. مهران توکلی، نشر نی، تهران، ١٣٨١، ل: ٢٥٤–٢٥٥.

لە شێوازی سۆزگۆڕینەوەی نێوان دوو مرۆڤدا و لەژێر کاریگەریی هەلومەرجە دەرەکیەکاندا ڕوو دەدات، نەك بانگەشەکردنە بۆ نەمان و لەناوچوونی وزەی خۆشەویستی مرۆڤ بۆ مرۆڤێکی تر. بۆیە نابێت بەو جۆرە لە بەکارهێنانی ئەم چەمکە تێبگەین، کە بەهۆیەوە دەمانەوێت بانگەشەی لەناوچوون و کۆتاییهاتنی وزەیەك بکەین، کە بەشێکی جەوهەرییە لە بوونی مرۆڤ. لە ڕاستیدا کەم نین ئەو سەرچاوە باوەڕپێکراوانەی کە دۆخی خۆشەویستی لە کۆمەڵگای پێشکەوتووی سەرمایەداریدا، بەتایبەتی لە کۆمەڵگاکانی ئەوروپادا، بە (داڕمان) و (قەیراناوی) و (لەناوچوون) وەسف دەکەن و لە ڕوانگەی جیاوازەوە بەڵگە بۆ لاوازبوون و نەمانی ئەم پەیوەندییە دەهێننەوە. بۆ نمونە لە فەرەنسا ڕنێیە ئالندی (١٩٠٣–١٩٧٧) لە ڕوانگەی دەروونناسییەوە ئەم مەسەلەیەی لە چلەکانی سەدەی بیستەمدا خستۆتە بەرباس[٢٠]، فەیلەسووفی ئیسپانی خۆزێ ئۆرتگای گاسیت (١٨٨٣–١٩٥٦) لە ساڵانی نێوان هەردوو جەنگی جیهانیدا هەمان مەترسیی خستۆتە ڕوو[٢١]، لە ئەمەریکاش ئەریك فرۆم (١٩٠٠–١٩٨٠) بەشێکی کتێبەکەی ناوناوە (*خۆشەویستی و داڕمانی لە کۆمەڵگای هاوچەرخی خۆرئاوادا*)[٢٢]. کەواتە قسەکردن لەسەر ئاوابوونی خۆشەویستی وەك پەیوەندییەك پێشینەی تیۆری و مێژوویی خۆی هەیە و ئەمەش ئەوەمان بۆ دەردەخات، کە خۆشەویستی زۆر کەم خاوەنی مێژووی سەربەخۆی خۆی بووە و

---

[٢٠] رنه الندی: **عشق**. ت. جلال ستاری، توس، تهران، ١٣٧٨.

[٢١] خوزه اورتگای گاست: سەرچاوەی پێشوو.

[٢٢] اريك فروم: **هنر عشق ورزيدن**. ت. پوری سلگانی. مروارید، ١٣٨٠.

بەردەوام لەو مێژووەدا ژیاوە و ئاوا بووە کە هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکان بۆیان ڕەخساندووە و لێیان سەندۆتەوە.

چەمکێکی دی کە نابێت لە خوێندنەوەیەی کۆمەڵناسیانەدا بۆ پەیوەندیی خۆشەویستی پشتگوێ بخرێ، چەمکی ***هەستکردن*** و ژیانی هەستەوەرییە. ئەگەر خوێندنەوەی کۆمەڵناسیانەی خۆشەویستی ئەو خوێندنەوەیە بێت بۆ پەیوەندییەك، کە لەسەر بنەمای سۆزگۆڕینەوە و چالاکبوونی هەستەکانەوە دروستدەبێت، ئەوە پێویستە تێگەیشتنێکی تیۆریش لەسەر هەستەکانی مرۆڤ بخاتە ڕوو. لەڕاستیشدا قسەکردن لەبارەی هەستکردن و هەستەکانەوە، لە مێژووی هزری فەلسەفیدا بیروڕای فەیلەسووفەکانی کردووە بە دوو لقی سەرەکییەوە. هەرچی لایەنگرانی ئەفلاتوونن، ڕۆڵی هەستەکان بەکەم دەگرن و ئەو زانیاریانەی بەهۆی هەستەکانیشەوە دێتە زەینمانەوە بە هەڵە و چاوبەست لەقەڵەم دەدەن. چونکە هەستەکان لە جەستەی مرۆڤدان و جەستەش قابیلی گۆڕان و لەناوچوونە. بۆیە ناکرێ پشت بەو زانیاریانە ببەستین و وەك ڕاستی تەماشایان بکەین، چونکە هەستەکانیش بەردەوام لە گۆڕاندان. بەلای ئەم فێرگەیەوە، مرۆڤ تەنیا بەهۆی ئاوەز و ژیرییەوە بە ڕاستی ڕەها دەگات. هەرچی لایەنگرانی فەلسەفەی ئەزموونگەریشن، لەو بڕوایەدان کە ئەوەی مرۆڤ دەیزانێت لە ئەنجامی ئەزموونکردنەوەیە و هەستەکانیش سەرچاوەی هەموو ئەزموونکردنێکمانن. بۆیە بەلای ئەمانەوە، هیچ شتێ لە هۆشدا نییە ئەگەر پێشتر ئەزموون نەکرابێت٢٣.

٢٣ Hans Fink (red.): Menneske, Samfund, Nature. Indforing I filosofi. ٢. udgave, Gyldendalske Boghandel, ١٩٩٣, s. ٢٨٦, ٢٩٦-٢٩٨

ئەم فێرگەیە پێشمەرجی زانیارییە عەقڵانی و ئاوەزمەندەکان لە هەستکردن و ڕۆڵی هەستەکاندا چڕ دەکاتەوە و جەوهەرێکی ئەزموونگەرایانە بە بوونی مرۆڤ دەبەخشێ.

لە بواری زانستی دەروونناسیی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵناسیی هاوچەرخدا هەستەکان بەشێوەی جۆراوجۆر پێناسە دەکرێن و وەك پالاوتگەیەك دەخرێنە ڕوو کە لەبواری ژیانی کۆمەڵایەتیدا یارمەتی مرۆڤ دەدەن بۆ جیاکردنەوەی بەهای شتەکان لەیەکتر. بۆیە بەپێی ئەم بۆچوونە: "*بەهاکان لە بنەمادا لە هەستەکانەوە سەرچاوە دەگرن و هەستەکان زەمینەی ساکاری هەستکردنن کە هەندێ شت بەشێوەیەکی بەهادارانە نومایش دەکەن و هەندێکی تریش بێ بەها*"٢٤. بەم پێیەش هەستەکان توانای داوەریکردنیان هەیە لە ژیانی کۆمەڵایەتیانەی مرۆڤدا و لەشێوەی ***زمانێکی جەستەییدا*** نرخ بۆ ئەو شتانە دادەنێن کە مرۆڤ ئەزموونیان دەکات. بەڵام ئایا هەستەکان کە بوونێکی نادیاریان هەیە، دەتوانن سەرچاوەیەك بن بۆ تێگەیشتنێکی مەعریفیانە لەسەر ڕەفتاری مرۆڤ لەناو پەیوەندیی خۆشەویستیدا کە جێگەی بایەخپێدانی خوێندنەوەیەکی کۆمەڵناسیانەیە وەك بابەتێکی مەعریفی؟

ئەوەی کە مرۆڤ پلانی هەیە، بەجۆرێکی تایبەت هەڵسوکەوت دەکات، بەجۆرێکی تایبەت بیر دەکاتەوە و حەزی خۆی دەردەبڕێ و نرخ بۆ شتەکان دادەنێ، هەموو ئەمانە پەیوەستن بە هەستیارییەکی

٢٤ جولیوس گولد، ولیام ل. کولب: فرهنگ علوم اجتماعی. ویراستار: محمد ج. مازندرانی، انتشارات مازیار، تهران، ١٣٧٦ن ل: ٣٤